

Agnieszka Jaremek, Magdalena Nowakowska

Leginy, st. IX, woj. warmińsko-mazurskie : wyniki badań sondażowych w roku 2011

Światowit : rocznik poświęcony archeologii przeddziejowej i badaniom
pierwotnej kultury polskiej i słowiańskiej 9 (50)/B, 309-312

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

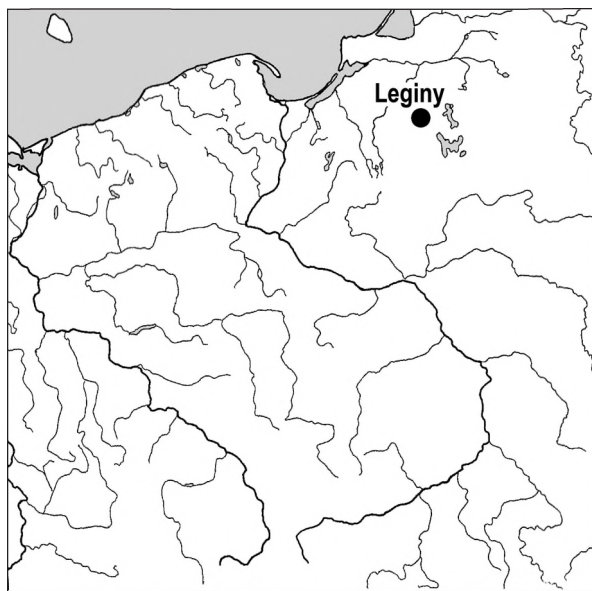
AGNIESZKA JAREMEK, MAGDALENA NOWAKOWSKA

LEGINY, ST. IX, WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIE. WYNIKI BADAŃ SONDAŻOWYCH W ROKU 2011

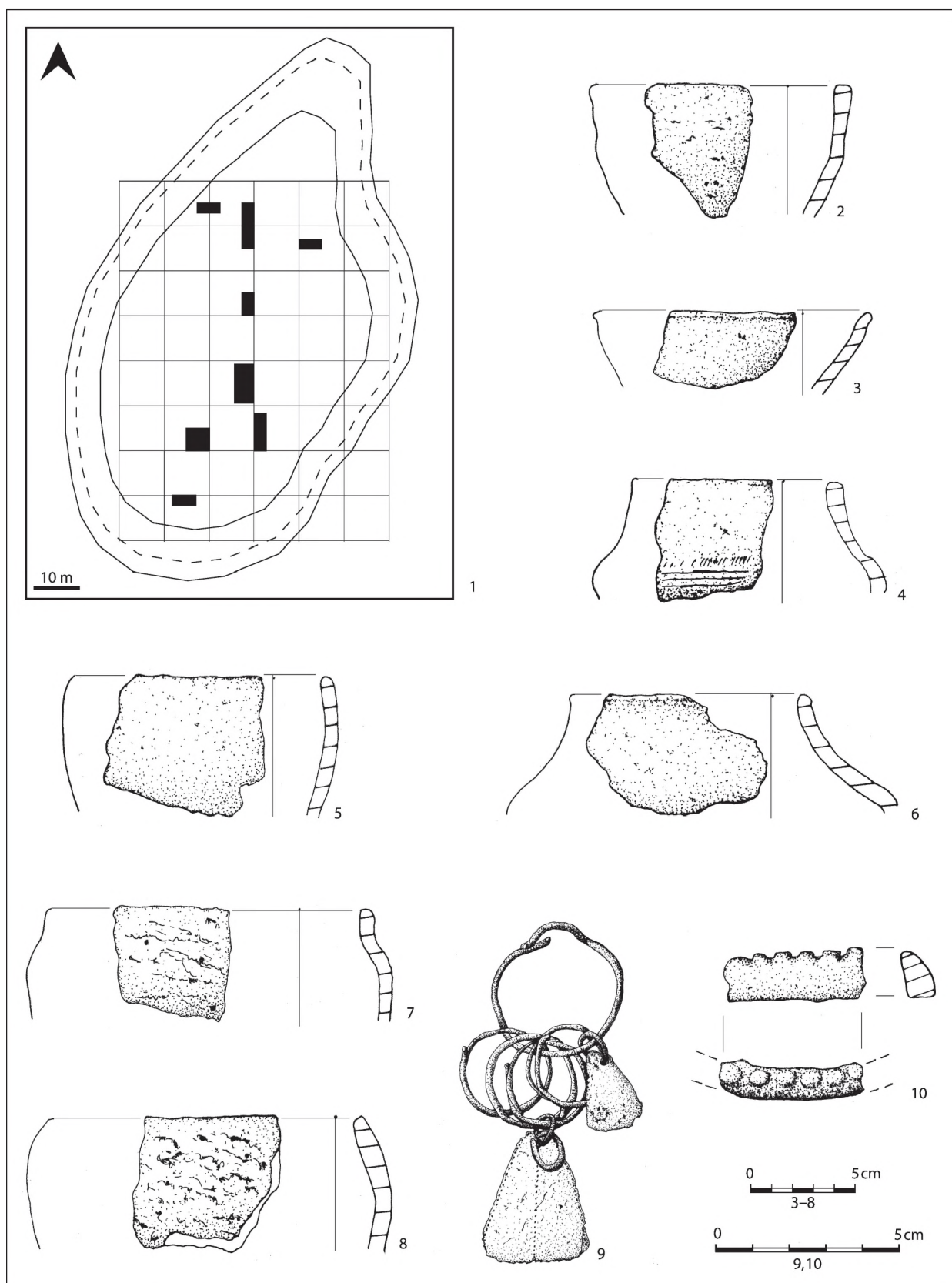
Miejscowość Leginy zlokalizowana jest w odległości około 10 km na południe od miasta Reszel. Stanowisko nr IX (AZP 20-67/7) położone jest na wyspie na Jeziorze Legińskim, w odległości około 1 km na północ od wsi Łęczany oraz około 2 km na południe od wsi Leginy. Jezioro ma długość ok. 2,5 km, a największą szerokość – ok. 1,5 km. Jego średnia głębokość wynosi 12,1 m, natomiast głębokość maksymalna – 37,2 m. Jezioro w XVIII w. miało kształt zbliżony do prostokąta, ale współcześnie jego kształt przypomina nieforemny półksiężyc. Do jeziora wpływa woda z pobliskiego, położonego na wschodzie Jeziora Widryńskiego (CHOIŃSKI 2006: 361). Wyspa, na której zlokalizowane jest stanowisko, znajduje się w środkowej części jeziora, w odległości około 1 km od południowej linii brzegowej i jest wypiętrzona na wysokość około 5 m ponad lustro wody; jej powierzchnia wynosi około 6000 m². Wyspa ma kształt owalny, a jej dłuższa oś przebiega po linii północ-południe.

Stanowisko zostało odkryte kilka lat temu, przypadkowo, przez pracowników Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. Prospekcja powierzchniowa wyspy, przeprowadzona w kwietniu 2011 roku przez ekspedycję Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, potwierdziła liczne występowanie materiału zabytkowego niemal na całej jej powierzchni. Ponadto w obrębie kilkunastu wykrotów zarejestrowano ślady naruszenia nawarstwień kulturowych i obiektów archeologicznych. Duże nasycenie powierzchni wyspy materiałem zabytkowym oraz wysoki stopień jej zniszczenia stały się podstawą do przeprowadzenia w dniach 24.07–14.08 badań wykopaliskowych, którymi z ramienia IA UW kierowały mgr Agnieszka Jaremek i mgr Magdalena Nowakowska. Prace wykopaliskowe oraz towarzyszące im działania logistyczne zrealizowano dzięki ogromnej przychylności władz Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie – zarządcy i dzierżawcy obszaru objętego badaniami.

W oparciu o lokalną siatkę arów wytyczono 8 wykopów sondażowych o łącznej powierzchni 150 m². Lokalizacja wykopów pozwoliła na rozpoznanie stratygrafii stanowiska na osi północ-południe w części centralnej oraz fragmentarycznie na osi wschód-zachód w części północnej i południowo-zachodniej (Ryc. 1:1). W wyniku badań ustalono, że we wszystkich partiach wyspy zalega ciemnobrunatna, próchnicza warstwa, będąca silnie zniszczoną pozostałością nawarstwienia kulturowego z czasów epoki żelaza. Warstwa w poszczególnych częściach wyspy charakteryzuje się zróżnicowaną miąższością i stopniem nasycenia

zabytkami. Zdecydowanie największe i jednocześnie równomierne nagromadzenie fragmentów ceramicznych wystąpiło w centralnej i południowo-zachodniej części wyspy, tam również warstwa kulturowa osiągała największą miąższość, dochodząc do 30 cm. W pozostałych partiach stanowiska materiał zabytkowy pojawiał się w zdecydowanie mniejszych ilościach. Z nawarstwienia pozyskano łącznie 1670 fragmentów ceramiki, 133 fragmenty kości zwierzęcych i 31 zabytków wydzielonych. Na większości badanego obszaru warstwa zalegała bezpośrednio na gliniastym lub gliniasto-piaszczystym podłożu calowym, zaburzonym w części stropowej przemyciami. Oprócz nawarstwień o charakterze ciągłym, w obrębie stanowiska zarejestrowano 7 obiektów archeologicznych. Dwa spośród nich to jamy o głębokości około 80 cm, półkolistie zgłębione w podłożu calowym, w rzucie poziomym mające regularny, owalny kształt. W ich obrębie odnotowano liczne fragmenty ceramiki, kości zwierzęce oraz muszle małż. Kształt, struktura i zawartość wypełnisk wskazują na śmietnikowy charakter tych zagłębień. Trzy kolejne to nieregularne, płytkie niecki zawierające znaczną liczbę stosunkowo dużych fragmentów ceramiki oraz liczne kości zwierzęce. Funkcję tych obiektów należy prawdopodobnie wiązać z przygotowywaniem i spożywaniem posiłków. Być może zasobowy charakter miała jama, która w przeciwieństwie do pozostałych zlokalizowana była w obrębie twardego, gliniastego podłoża oraz cechowała się bardzo starannym, trapezowatym, ukształtowaniem ścianek. Wyróżniał ją regularny, kolisty kształt w rzucie

Ryc. 1. Leginy, st. IX. 1 – plan wysokościowy stanowiska z oznaczeniem wykopów badawczych; 2–10 – wybór zabytków (2–8: glina; 9–10: brąz) (rys. A. Jaremek).

Fig. 1. Leginy, Site IX. 1 – topographic plan of the site with marked excavation trenches; 2–10 – selection of finds (2–8: clay; 9–10: bronze).

poziomym oraz głębokość powyżej 1 m. Ostatni obiekt to zachowane w partii spągowej niewielkie koliste palenisko, zawierające drobne fragmenty ceramiki i węgle drzewne. Rozplanowanie odkrytych na stanowisku obiektów wskazuje, że osadnictwo na terenie wyspy było skoncentrowane w jej części zachodniej i południowo-zachodniej.

Wśród zabytków występujących na stanowisku dominującą grupę stanowią fragmenty naczyń glinianych. Łącznie pozyskano zbiór 2783 fragmentów, z czego niemal 40% pochodzi z warstwy kulturowej. Zdecydowana większość ceramiki to materiały z wczesnej epoki żelaza, które należy łączyć z kulturą kurhanów zachodniobałtyjskich (KKZB) (Ryc. 1:2–8). Dominują w tej grupie pozostałości naczyń kuchennych, wśród których przeważają typowe dla całego okresu rozwoju KKZB fragmenty chropowatych garnków jajowatych i półkulistych, nieprofilowanych mis. Zwraca jednak uwagę dość duży odsetek naczyń baniastych, w tradycyjnym ujęciu wiązanych z rozwiniętą II i III fazą KKZB wg Ł. Okulicz (1970). Pozostałą część zbioru ceramicznego stanowią fragmenty naczyń wczesnośredniowiecznych, charakterystycznych dla XII–XIII wieku, oraz pojedyncze fragmenty naczyń późnośredniowiecznych. Ze znaleziskami z tych okresów nie powiązano żadnych nawarstwień kulturowych ani obiektów.

Oprócz masowego materiału ceramicznego na stanowisku znaleziono też kilkadziesiąt zabytków wydzielonych z żelaza, brązu, gliny, krzemienia i kamienia. Na szczególną uwagę zasługuje brązowo-żelazna zausznica i zachowany fragmentarycznie naszyjnik brązowy, znalezione w centralnej części wyspy, w obrębie warstwy kulturowej z wczesnej epoki żelaza (Ryc. 1:9,10). Na brązowym kabłąku zausznicy znajdują się: dwa duże kółka brązowe, nanizane bezpośrednio na kabłąk, niewielka trójkątna zawieszka żelazna umocowana za pomocą niewielkiego kółeczka brązowego oraz duża brązowa zawieszka trójkątna zwisająca na połączonych ogniwkowo, dwóch dużych kółkach brązowych i jednym małym. Zawieszka brązowa wzdłuż krawędzi na całym obwodzie jest delikatnie puncowana, a analogicznie wykonany ornament w formie pionowej linii przebiega również przez środek. Druga z ozdób to niewielki fragment pochodzący prawdopodobnie z naszyjnika, o przekroju zbliżonym do trójkątnego, którego obręcz zdobiona jest od góry rzędem owalnych guzków. Z obszaru KKZB nie znamy identycznego okazu zausznicy, ale pośrednią analogię mogą stanowić dwie brązowe zawieszki trójkątne, pochodzące ze stanowiska w Rembielinie (WALUŚ 1983: 130). Zawieszki tego typu, jako części wieloelementowych ozdób kombinowanych, pojawiają się w zespołach kultury łużyckiej w starszej fazie okresu halsztackiego. Upowszechniają się w kulturze pomorskiej, gdzie wraz z kolczykami i naszyjnikami występują na popielnicach twarzowych. Zdecydowana większość datowana jest na okres Ha D, część jednak występuje aż do młodszego okresu przedrzymskiego. Podobne egzemplarze występują również w datowanych na wczesną epokę żelaza inwentarzach kultur strefy leśnej. Zawieszki pochodzące z Rembielina, wobec unikatowego

charakteru i braku miejscowej tradycji ich wytwarzania, zostały uznane za importy z obszaru kultury pomorskiej. Dla ustalenia chronologii znaleziska z Legin szczególnie istotne wydaje się datowanie egzemplarza pochodzącego z obiektu nr 173 w Rembielinie, które w oparciu o towarzyszące mu zabytki – ceramikę i kółko żelazne – określono w przedziale Ha D – LT B (WALUŚ 1983: 130–131). Dla zachowanego fragmentarycznie drugiego znaleziska można wskazać analogie wśród naszyjników z guzkami na krawędzi, znanych ze stanowisk w miejscowościach: Medvedevo (w obwodzie kaliningradzkim), Zielonica, Turza Wielka i Burkat (WALUŚ 1983: 33–36). Analiza zasięgu występowania i rozwoju typologicznego tego rodzaju ozdób na obszarze KKZB wskazuje na ich miejscowe, a nie – jak początkowo zakładano – „pomorskie” pochodzenie. Najbliższą analogię stanowi okaz ze zniszczonego kurhanu w Zielonicy, reprezentujący „rozwiniętą” formę tej ozdoby, z wyraźnie wykształconymi, położonymi blisko siebie guzkami. Podstawą jego datowania jest obecność w tym zespole zestawu form ceramicznych wyłącznie III grupy ceramiki wg Ł. Okulicz, datowanej według dawnych ujęć na środkowy okres lateński (OKULICZ 1970: 103–104; HOFFMANN 2000: 7).

W wyniku badań sondażowych przeprowadzonych na stanowisku nr IX w Leginach ustalono, że obszar wyspy był intensywnie użytkowany przez ludność KKZB, czego potwierdzeniem są liczne, widoczne również na powierzchni, fragmenty naczyń glinianych, charakterystycznych szczególnie dla II i III fazy tej kultury wg Ł. Okulicz. W uściśleniu chronologii tego zjawiska pomocne mogą być znaleziska dwóch ozdób brązowych, które w oparciu o analogie można wstępnie datować na III fazę KKZB. Niestety badania nie przyniosły ostatecznej odpowiedzi nt. charakteru i zasięgu zasiedlenia wyspy. Intensywnemu nasyceniu materiałem zabytkowym nie towarzyszą zbyt liczne pozostałości obiektów ziemnych, przy zupełnym braku śladów po stałych konstrukcjach mieszkalnych. Mało prawdopodobne wydaje się jednak, by tak relatywnie duża ilość materiału zabytkowego była pozostałością jedynie po sezonowym lub krótkotrwałym zasiedleniu wyspy. Główny rejon osadniczy zlokalizowany jest prawdopodobnie w zachodniej lub południowo-zachodniej partii wyspy, znajdującej się poza dotychczas badanym obszarem. Hipoteza ta – jak przypuszczamy – zostanie zweryfikowana w kolejnym sezonie wykopaliskowym.

Mgr Agnieszka Jaremek
Instytut Archeologii
Uniwersytetu Warszawskiego
agnieszka@past.com.pl

Mgr Magdalena Nowakowska
Instytut Archeologii
Uniwersytetu Warszawskiego
nowamagda@gmail.com

Literatura

- CHOIŃSKI A.
2006 *Katalog jezior Polski*, Poznań.
- HOFFMANN M.J.
2000 *Kultura i osadnictwo południowo-wschodniej strefy nadbałtyckiej w I tysiącleciu p.n.e.*, Olsztyn.
- OKULICZ Ł.
1970 *Kultura kurhanów zachodniobałtyjskich we wczesnej epoce żelaza*, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- WALUŚ A.
1983 *Zabytki metalowe kultury kurhanów zachodniobałtyjskich*, Warszawa (maszynopis w archiwum IA UW).

AGNIESZKA JAREMEK, MAGDALENA NOWAKOWSKA

LEGINY, SITE IX, THE WARMIŃSKO-MAZURSKIE VOIVODESHIP. EXCAVATIONS IN 2011

Site IX is located on an island on Lake Legińskie, about 1 km north of the village of Łężany and about 2 km south of the village of Leginy. The island is uplifted to a height of about 5 m a.s.l. and its surface measures about 6000 m². The archaeological site was discovered during the field survey in April 2011. About 200 pieces of pottery were found on the ground and between the roots of fallen trees.

In July and August of the same year the Institute of Archaeology of the University of Warsaw conducted the excavations. Undertaken study on the island aimed to clarify the chronology and function of the site. During excavation work eight soundings of a total of about 150 m² were established and seven archeological features and remains of cultural layers were found.

All features in the study area are the remains of trash and storage pits or hearths, not associated with any residues that may indicate the presence of production features or traces of residence. From layers and features fragments of pottery, fragments of animal bone and isolated finds were obtained, which include: metal, flint, stone, clay and the most interesting finding of one complete earring and fragments of a necklace made of bronze. Preliminary analysis of pottery and other artefacts allows to distinguish two chronological groups. The most of them are characteristic to the West Balt Barrow Culture and can be dated to Phase III of this culture. The other, small group of ceramics is typical of the Early Middle Ages and the Late Middle Ages.